

Які основні напрями працевикористання неповнолітніх на окупованих нацистами територіях України?

Неповнолітні українці стали об'єктом примусового працевикористання на окупованих територіях, що цілком узгоджувалося із нацистськими расовими доктринами, котрі відводили вцілому від фізичного знищення цивільному населенню роль «білих рабів». Уже 5 серпня 1941 р. райхсміністр А. Розенберг підписав розпорядження щодо введення для жителів усіх окупованих східних областей загальної трудової повинності, якій підлягали й неповнолітні громадяни. Щодо нижнього вікового порогу дітей і підлітків, які залучалися до підневільної праці, то він варіювався залежно від конкретних обставин, і в міру ускладнення військово-економічного становища гітлерівської Німеччини набув стійкої тенденції до суттєвого зниження. Тоді як у початковий період німецької окупації об'єктом експлуатації були переважно підлітки та юнаки віком 12–17 років, то із зростанням дефіциту робочої сили спостерігалася дитяче працевикористання із 10- і навіть 9-річного віку. Практикувалася суворе реєстрація дітей і підлітків із 10-річного віку і встановлювалася суворе відповідальність за ухиляння від трудової повинності (її несли батьки неповнолітніх у вигляді штрафів та притягнення на примусові роботи).

Основними сферами дитячого працевикористання, як правило, були сільгоспроботи (тут було задіяно найбільше неповнолітніх), благоустрій населених пунктів, збір брухту чорних і кольорових металів, участь у будівництві шляхів та фортифікаційних споруд. Рідше праця неповнолітніх використовувалася в промисловості, де потрібна була здебільшого кваліфікована чи фізично важка, непосильна для них праця.

Статистичні дані переконливо свідчать про доволі великі масштаби використання праці неповнолітніх. Так, лише по Таращанській окрузі (Київщина) до примусової праці було залучено понад 10 тис. неповнолітніх.

Незрідка юні українці залучалися до фізично важких, непосильних для їхнього віку, а то й небезпечних робіт. Так, у м. Києві підлітків використовували для перенесення каміння, очищення русел забруднених річок, встановлення металеві огорожі тощо. Мелітопольський гебітскомісар Хейніш восени 1942 р. закрити всі школи й направив 120 учнів для участі в спорудженні оборонного валу. На особливо брудних і тяжких роботах використали окупанти колишніх вихованців Красноградського дитбудинку (Харківщина): їх змусили закопувати трупи вбитих коней, які почали розкладатися. Дітей Будківського дитбудинку окупанти використовували на поліванні як гончих собак. 12 квітня 1942 р. біля м. Попасна (Луганщина) окупанти змусили 71 учня віком 12–15 років шукати міни в лісі; у результаті загинуло 13 і було покалічено 58 дітей.

Попри нормативні обмеження робочого дня для неповнолітніх 4–6 годинами, він насправді тривав 8, а то й 10–14 годин. Примусовий характер праці неповнолітніх переконливо засвідчує й фактична відсутність її оплати.

Щоправда, гауляйтер Е. Кох видав відповідне розпорядження про встановлення учням половинного розміру зарплати дорослих, однак окупаційна влада не переймалася пошуком для цього необхідних коштів, а тому праця неповнолітніх здебільшого залишалася дармовою.

Зазвичай під час примусових робіт харчування неповнолітніх працівників не проводилося. Лише подекуди давали просяний суп із 150 г ерзац-хліба. Не виконувалися й обіцянки владних окупаційних структур щодо виплати компенсацій за здачу брухту чорних і кольорових металів.

Дитяче працевикористання на окупованих територіях України відзначалося досить значними масштабами, і це вчергове засвідчує антигуманний характер нацистського «нового порядку».

Бібліографія

Голиш Г. М. Експлуатація неповнолітніх громадян на території рейхскомісаріату «Україна» // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст. Київ, 2004. Вип 26. С. 203–216.

Голиш Г. М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941–1945 рр. Черкаси, 2005. 323 с.

Григорій ГОЛИШ, Лариса ЛИСИЦЯ